

İctimai elmlər

UOT 316.3

N.Ə.Hüseynova
Azərbaycan Dillər Universiteti
nigar.huseynova@gmail.com

MÜASİR AZƏRBAYCAN MƏDƏNİYYƏTİNİN İNKİŞAFINDA TOLERANTLIQ PRİNSİPLƏRİNİN ROLU

<https://doi.org/10.30546/170899876.72.03.2024.19>

Açar sözlər: milli mədəniyyət, inkişaf, tolerantlıq prinsipləri, ənənəvi və müasir mədəniyyət, geosiyasi mərkəz, güclü dövlət, milli özünüdərək

Məqalədə Azərbaycanın milli mədəniyyətində tolerantlıq ideyalarının Azərbaycan cəmiyyətinə nüfuz edərək, milli özünəməxsusluq, identiklik, mədəni müxtəliflik və plüralizm kimi dəyərlərin gerçəkləşməsinə səbəb olması problemləri sosial-fəlsəfi aspektdən araşdırılır. Tədqiqatda ölkəmizin mövcud mədəni müxtəlifliyin vəhdətinə, tolerantlığına, humanizminə görə dünyanın ən nadir məkanlarından birinə çevrilməsi prosesi, burada yaşayan müxtəlif xalqların ortaq mədəniyyətinin milliliklə ümumbəşəriyyətin, unikalıqla universallığın sintezinə əsaslanması prinsipləri, tarixən formalaşmış müxtəlif mədəniyyətlərin müasir dövrdə daha yüksək inkişaf mərhələsinə qədəm qoyması və bu qəbildən olan digər problemlər sosial-fəlsəfi kontekstdə təhlil edilir.

Tədqiqatın məqsədi müasir Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafında tolerantlıq prinsiplərinin rolunu sosial-fəlsəfi aspektdən araşdırmaqdır.

Məqalədə sistemli, dialektik metodlardan, qarşılıqlı əlaqədə olan nəzəri, mədəni, siyasi yanaşmalardan istifadə edilmişdir.

Н.А.Гусейнова

РОЛЬ ПРИНЦИПОВ ТOLERАНТНОСТИ В РАЗВИТИИ СОВРЕМЕННОЙ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ КУЛЬТУРЫ

Ключевые слова: национальная культура, развитие, принципы толерантности, традиционная и современная культура, геополитический центр, сильное государство, национальная идентичность

В статье рассматриваются социально-философские аспекты идеи толерантности в национальной культуре Азербайджана, проникновения в азербайджанскую общину и реализации таких ценностей, как национальная идентичность, самобытность, культурное разнообразие и плюрализм. Процесс превращения нашей страны в одно из редких мест в мире благодаря единству,

терпимости и гуманизму существующего культурного разнообразия основан на принципах общей культуры разных народов, живущих на основе синтеза национальностей и анализа других проблем в социально-философском контексте.

Цель исследования – изучить роль принципов толерантности в развитии современной азербайджанской культуры с социально-философского аспекта.

В статье использованы системные, диалектические методы, взаимосвязанные теоретические, культурологические, политические подходы.

N.A.Huseynova

THE ROLE OF THE PRINCIPLES OF TOLERANCE IN THE DEVELOPMENT OF MODERN AZERBAIJANI CULTURE

Keywords: *national culture, development, principles of tolerance, traditional and modern culture, geopolitical center, strong state, national identity*

The article examines the socio-philosophical aspects of the idea of tolerance in the national culture of Azerbaijan, penetration into the Azerbaijani community and the implementation of such values as national identity, identity, cultural diversity and pluralism. The process of turning our country into one of the rare places in the world due to the unity, tolerance and humanism of the existing cultural diversity is based on the principles and principles of the common culture of different peoples living on the basis of nationality and synthesis. Other problems are analyzed in a socio-philosophical context.

The purpose of the study is to investigate the role of the principles of tolerance in the development of modern Azerbaijani culture from a socio-philosophical aspect.

Systematic, dialectical methods, interrelated theoretical, cultural, political approaches were used in the article.

Giriş. Qərblə Şərfin, müxtəlif sivilizasiyaların qovşağında yerləşən müasir Azərbaycanda əsrlər boyu mədəni müxtəliflik mühiti, zəngin milli mədəniyyət formalaşmışdır. Dünyaya nümunə olan bu ölkədə müxtəlif mədəniyyətlərin nümayəndələri qarşılıqlı anlaşıma, dinclik və dialoq şəraitində yaşayırlar. Təsədüfi deyildir ki, azərbaycanlılara tarixən xas olan tolerantlıq milli mədəniyyətindən, dilindən və dinindən asılı olmayaraq Azərbaycan Respublikasının hər bir vətəndaşının həyat tərzinin və fəaliyyətinin ayrılmaz tərkib hissəsinə çevrilmişdir. Bu gün Azərbaycan xalqının bir çox ölkələrə nümunə ola biləcək tolerantlıq modelini mövcud ədəbi-bədii, elmi-fəlsəfi, siyasi-hüquqi mənbələr və sənədlər də təsdiq edir.

Azərbaycanda tolerantlıq dövlət siyasəti səviyyəsində həyata keçirilir. XXI əsrin mədəniyyət həyatının əsas paradqlmalarından sayılan

tolerantlıq humanizm, sərbəst mədəni özünüifadə vasitəsi olub Azərbaycanın bütün vətəndaşlarının mədəni özünəməxsusluğunun qorunması hüququ kimi real gerçəklikdə öz təcəssümünü tapmışdır. Azərbaycanın mədəni müxtəlifliyə malik milli mədəniyyəti Şərq və Qərb dəyərlərinin, unikallığın və universallığın vəhdət şəklində inkişaf edərək bütün dünyada multikulturalizm və tolerantlıq nümunəsi hesab olunur.

Milli özünüdərk və tolerantlıq problemi. Bu gün Azərbaycan xalqının mədəniyyətində milli özünüdərk problemi dərin sosial-fəlsəfi əhəmiyyət kəsb edir. Etnomədəni proseslərin hərtərəfli öyrənilməsi mədəni paradigma kompleksini özündə əks etdirən ənənəvi mədəniyyəti və milli ideyanın araşdırılmasını zərurətə çevirir.

Bu mənada milli ideya etnosun özünüdərkinin ideologiyalaşmış sahəsi kimi çıxış edir. O, millətin ideya-mənəvi həyatının spesifik fenomenidir, milli özünüdərkinin struktur komponentidir. “Milli ideya azərbaycanlıların özlərini identifikasişdirməsinə, xalqın zəngin mədəniyyətini və onun tarixi irsini əks etdirən dünyagörüşünə əsaslanır” [3, s.32].

Bu gün Azərbaycanın ictimai-fəlsəfi şüurunda, özünüdərkində, mənəvi və mədəni özünəməxsusluğunda tolerantlıq mühüm yer tutur. Məlum olduğu kimi, çoxmədəniyyətlik şəraitində tolerantlığın formalaşdırılmasında aşağıdakı məqamlar əsas götürülür:

- “öz xalqının mədəniyyətinin başqa mədəniyyətə inteqrasiyasının əsas şərti kimi hərtərəfli, dərinlən mənimsənilməsi;
- dünyada çoxmədəniyyətlik haqqında təsəvvürlərin formalaşması;
- mədəni fərqlərə müsbət münasibətin tərbiyə edilməsi;
- başqa xalqların mədəniyyətinə inteqrasiya üçün şəraitin yaradılması;
- müxtəlif mədəniyyətlərin nümayəndələrilə səmərəli qarşılıqlı əlaqə vərdişləri və bacarıqlarının təşəkkülü və inkişaf etdirilməsi;
- gənclərin əmin-amanlıq, dözümlülük, humanist millətlərarası ünsiyyət ruhunda tərbiyələndirməsi” [6, s.18]. Göründüyü kimi, tolerantlığın yaradılmasında əsas məqsəd başqa mədəniyyətlərə, mədəni fərqlərə, mədəniyyətlərarası münasibətlərə dözümlülüyn formalaşdırılmasıdır.

Azərbaycanlıların özünüdərkində milli mədəniyyətin mənəvi dəyərləri vasitəsilə tolerant şüur və davranış formalaşır, çoxmədəniyyətliliyə adaptasiya, öz mədəniyyətlərinə olduğu kimi başqa mədəniyyətlərə də hörmət və məhəbbət yaranır. Deməli, tolerantlıq Azərbaycan ənənəvi və müasir milli mədəniyyətinin tərkib hissəsidir. Azərbaycanlılar arasında tolerantlığın səviyyəsinin yüksək olmasının səbəbi isə xalqımızın zəngin ünsiyyət və davranış mədəniyyətinə, mənəviyyətə malik olmasıdır. Ona görə də bizim xalqın nə özünüdərkində, nə də mədəniyyətində millətçilik, irqçilik, ayrı-seçkilik və s. mənfi cəhətlər təzahür etmir. Ümumiyyətlə, Azərbaycanın mil-

li mədəniyyətinin mövcudluğunda və inkişafında, millətlərarası ünsiyyət və onun tərkib hissəsi olan tolerantlıq mühüm rol oynayır. Azərbaycanlılar tolerantdırlar, deməli, onlar öz ləyaqət hissələrini, adət-ənənələrini, milli-mənəvi dəyərlərini, bir sözlə, milli mədəniyyətlərini qoruyub saxlaya bilirlər, həmçinin digər xalqların – həm Azərbaycanda yaşayan milli azlıqların, eyni zamanda dünya xalqlarının mədəniyyətləri və ənənələrinə hörmət etməyi bacarırlar. Bu unikal ümumbəşəri dəyər azərbaycanlıların milli mədəniyyətində mühüm yer tutur.

Azərbaycan xalqının tarixən formalaşmış özünüdərkinə, müdrikliyini əks etdirən milli xarakterinə uyğun idealları vardır. Onun milli xarakterinin təşəkkülü xalqın mədəni unikallığını, ənənələrini, adətlərini və qanunlarını əks etdirir. Həyat və təcrübə göstərir ki, azərbaycanlılar ilk növbədə öz mədəniyyətlərini, adətlərini, ənənələrini, dillərini bildikləri, sevdikləri və hörmət etdikləri üçün başqalarının da mədəniyyətlərinə, dillərinə və ənənələrinə tolerant münasibət bəsləyirlər. Azərbaycanın təkrarsız milli fikir və mədəniyyətində unikal və universal dəyərlər vəhdət təşkil edərək başqa mənəvi dəyərlərə dözümlü münasibəti, qeyri-zorakılığa əsaslanan ictimai həyatı ilə fərqlənir. Bu mənada ölkədə milli mədəniyyət, adət-ənənələr vasitəsilə tolerantlığın formalaşdırılması prosesi təbii və labüd hal olaraq baş verir. Əksər mədəniyyətşünas alimlərimizin fikrincə, Azərbaycan mədəniyyəti üçün xas olan əsas cəhətlər aşağıdakılardır:

- “tolerantlıq;
- multikulturalizm;
- dialoq və əməkdaşlıq;
- milli olanla global olanın uyğunlaşdırılması;
- şovinizm və irqçiliyin bütün təzahürlərinə qarşı barışmazlıq” [4, s.7].

Həmçinin, bütün xalqımızda, o cümlədən gənc nəsildə mərhəmət, qarşılıqlı hörmət, xeyirxahlıq və nəciblik hissələrinin, etnik və mədəni tolerantlıq keyfiyyətlərinin aşılması nəticəsində yeni humanist davranış qaydaları və yeni dəyər sisteminin yaranması xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. “Eyni zamanda, milli mədəniyyətlərdən biri də tolerant şəxsiyyətin formalaşmasının zəruri əsasıdır. Onun başlıca vəzifələrindən biri də yetişməkdə olan gənc nəslə öz doğma mədəniyyətini hifz edərək, bu mədəni dəyərlərin dünya mədəniyyətləri sırasında layiqli yer tutmasının zəruriliyini və vacibliyini aşılamaqdır. Hər şeydən əvvəl, bəşəriyyətin klassik mənəvi mədəniyyətinin, eləcə də ən yüksək mənəvi dəyər prioritetlərindən olan tolerantlıq da daxil olmaqla milli ənənələrin spesifikliyinin qorunub saxlanması vacib məsələdir” [6, s.19]. Göründüyü kimi, böyüməkdə olan gənc nəslin mənəvi tərbiyəsində tolerantlıq ideyaları milli-mədəni dəyərlərlə ahəngdarlıq təşkil edir. Bu mənada mədəni fərqlərdə dözümlülük və

qarşılıqlı hörmət hissinin aşılınması tolerantlığın təbliği baxımından böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Milli-mədəni dəyərlər sistemində müxtəlif millətlərin nümayəndələri arasında qarşılıqlı münasibətlərin oxşar və fərqli xüsusiyyətlərinin təhlili zamanı nəzərə almaq lazımdır ki, mədəni tolerantlıq bir çox komponentlər əsasında təşəkkül tapmışdır. Həmin komponentlər sırasında öz xalqının mədəniyyət tarixini, ünsiyyətdə olan etnosların milli mədəniyyətlərini, öz doğma dilini və millətlərarası ünsiyyət dilini bilməyi göstərmək olar. “Tolerantlıq insanlar arasında ideal münasibətlər kimi səciyyələndirilir, bu və ya digər xalqın mədəniyyət xəzinəsinə mədəni norma və mənəvi dəyər kimi daxil olur” [8, s.273]. Ümumiyyətlə, müxtəlif xalqlar üçün ümumi həyatı məkan ideyası sosiomədəni sahədə integrasiyanı, ideyaların və dəyərlərin formalaşmasını tələb edir. Şübhəsiz ki, bu proseslərdə tolerantlıq mühüm rol oynayır.

Mədəniyyət, milli identiklik və tolerantlıq. Müasir global transfer-masiya və ictimai həyatın bütün sahələrində ciddi radikal dəyişikliklərin baş verdiyi indiki dövrdə milli mədəniyyətlərdə identiklik problemi də xüsusi aktualıq kəsb edir. Xalqın dəyər yönümündə və idealındakı dəyişikliklərə tolerantlıq da təsir edir. Əsrlər boyu Azərbaycan çoxmillətli, çoxmədəniyyətli dövlət kimi təşəkkül tapmış və inkişaf etmişdir. Azərbaycan xalqının milli vəhdətinin möhkəmlənməsində xalqların, milli azlıqların etnomədəniyyətinin inkişafının təmin edilməsi əsas vasitələrdən biri kimi çıxış edir. Milli siyasətin inkişaf meyillərində etnik identiklik, milli, milli-mədəni identiklik, milli özünüdərk və milli mədəniyyətin əsaslandırılması əsas yer tutur. Bu məsələ ilə bağlı Akademik R.Mehdiyev Azərbaycanda “güclü dövlətin” əlamətlərini belə səciyyələndirir:

- Azərbaycan bütün etnoslarının dövlət ideologiyası olan, tolerantlıq və multikulturalizm kimi dövlət səviyyəsində möhkəmləndirilən elementlərə sahib olan güclü milli azərbaycançılıq ideologiyasına malikdir;
- milli mədəniyyəti, elm və təhsili inkişaf etdirir;
- öz müstəqil fəaliyyətində milli maraqlara və dövlət maraqlarına əsaslanan qeyri-hökumət (vətəndaş) strukturlarını hər vasitə ilə dəstəkləyir;
- radikal qrupların, xüsusən başqa dövlətlər, yaxud beynəlxalq təşkilatlar və s. tərəfindən maliyyələşdirilən qrupların fəaliyyətinin qarşısını qanuna müvafiq olaraq bacarıqla alır” [2].

Azərbaycanda ideyaların plüralizminə onun Şərq və Qərb arasındakı geosiyasi mövqeyi və ölkədə müxtəlif xalqların və mədəniyyətlərin min illərlə birgə yaşaması təsir edir. ABŞ-nin görkəmli dövlət xadimi və siyasətçisi Zbiqnev Bjezinskinin fikrincə, “geosiyasi mərkəzlər öz coğrafi mövqeyindən asılıdır. Coğrafi mövqe bir sıra hallarda onlara ya mühüm rayonlara çıxışa nəzarət, ya da fəaliyyətdə olan mühüm geosiyasi şəxslərə

resursların əldə olunmasında rədd cavabı verməyin mümkünlüyü baxımından xüsusi rol ayırır. Başqa hallarda geosiyasi mərkəz dövlətin, yaxud hətta geosiyasi məkanda həyati əhəmiyyət daşıyan regionun sipəri ola bilər. Bəzən geosiyasi mərkəzin mövcudluğunun özü qonşuluqda geostrateji fəaliyyət göstərən daha fəal şəxslər üçün, demək olar, çox ciddi siyasi və mədəni nəticələr verir” [5, s.55]. Azərbaycan da geosiyasi mərkəz kimi çıxış edərək təkcə milli təhlükəsizliyini, suverenliyini deyil, dilini və milli mədəniyyətini müdafiə edir. Başqa sözlə, qlobal transformasiya şəraitində dövlətin gücü daha da artaraq xalqın mədəniyyətinin milli özünəməxsusluğunu qoruyub saxlayaraq gələcək nəsillərə ötürəcəkdir.

Azərbaycanın mədəniyyət, eləcə də milli özünüdərk tarixi həm də ümummilli mənəvi-mədəni dəyərlərin tarixidir. Əslində Azərbaycanın çoxmədəniyyətliliyi onun milli təhlükəsizliyinin əsas amilidir. Xalqımızın tarixi və mədəniyyəti Avropa və dünya mədəni xəzinəsinin tərkib hissəsidir. Yeni Azərbaycanın vətəndaşının normal özünüdərk üç komponentin vəhdətindən ibarətdir. Birincisi, bu, öz etnosuna, öz xalqına mənsubluq hissi, öz milli ənənələrinə, öz xalqının tarixinə məhəbbət və hörmətdir, öz milli mədəniyyətini və doğma dilini mənimsəmək cəhdidir. İkincisi, bu, çoxmədəniyyətli Azərbaycan cəmiyyətinə mənsubluq hissi, Azərbaycan vətənpərvərliyi, milli (etnik) şöhrətpərəstlikdən, etnik müstəsnaılıqdan imtina etməkdir. Üçüncüsü, bu, Avropa və dünya birliyinə mənsubluq, yalnız öz xalqının, çoxmillətli ölkəsinin deyil, bütün dünyanın taleyinə görə məsuliyyət hissidir.

Bu gün sosial fəlsəfədə “ümumbəşəri dəyərlər” ətrafında ciddi diskussiyalar davam etməkdədir. Bəzi tədqiqatçılar ümumbəşəri dəyərlərin milli-mənəvi sərvətlərdə əks olduğunu göstərirlər. Əslində “ümumbəşəri” və ya universal dəyərlər dünyada dincliyə, əmin-amanlığa, əməkdaşlığa, tolerantlığa, mədəniyyətlərin qarşılıqlı təsirinə kömək edir. Onlar milli dəyərlərə qarşı deyildir, onun sisteminə daxildir, onlar xalqın bütün mədəni tarixi ərzində təbii olaraq təşəkkül tapmışlar. Mədəniyyətlərin qarşılıqlı münasibətlərində ümumbəşəri humanist dəyərlər, tolerantlıq prinsipləri müxtəlif yaradıcı cərəyanların, istiqamətlərin, məktəblərin, hətta ayrı-ayrı sənətkarların yanaşı mövcudluğuna imkan verən amil kimi çıxış edir. Tolerantlıq ideyaları təkcə mədəniyyətlər arasında deyil, bütövlükdə sosial həyatda münasibətlərin aradan qaldırılmasına kömək edir. Lakin kosmopolitizm və ya beynəlmiləçilik ümumbəşərilikdən tamamilə fərqlənir. Bütün xalqlar kimi azərbaycanlıların da vətənə məhəbbəti – vətənpərvərlik ictimai-fəlsəfi şüurun kateqoriyası kimi milli hisslərə yad olan kosmopolitizmə qarşı durur.

Azərbaycanın bədii milli mədəniyyəti elə bir sağlam yaradıcı fenomendir ki, o, sivilizasiyanı sağlamlaşdırır və sosial ziddiyyətlərin həllinə tolerant yanaşır. Bununla da milli mədəniyyətimiz dünyanın ahəngdarlığına öz töhfəsini vermiş olur. Deyilənlərin bir növ təsdiqi olaraq milli bədii

mədəniyyətimiz həm də özünün təzahür formasına görə ictimai şüurun digər formaları ilə əlaqədar olan ümumi komponentdir. Digər ictimai şüur formaları ilə müqayisədə dünyanın hissi qavrayışına əsaslanan bədii yaradıcılıq daha az rasionaldır. Azərbaycan milli mədəniyyətinin tərkib hissəsi olan bədii yaradıcılıq xalqın milli xarakterini və mentalitetini ifadə edir. Deyilənlərin bir növ təsdiqi olaraq milli bədii mədəniyyətimiz aşağıdakı ictimai qarşılıqlı münasibətləri əks etdirir:

- onun yüksək mənəvi prinsipləri, nəcibliyin, tolerant münasibətin də daxil olduğu humanist istiqamətləri vardır;
- bu mədəniyyətdə xalqımızın milli xarakterinin ən ali xüsusiyyətləri – xeyirxahlıq, etibarlılıq, dözümlülük təcəssüm olunmuşdur;
- xalqımızın milli bədii mədəniyyətinin məzmunu əsasən azərbaycanlı mənəvi nüvəsindən daha genişdir, çünki bu mədəni xəzinəyə Azərbaycan məkanındakı bütün xalqların və milli azlıqların mənəvi sərvətləri, eləcə də milli bədii mədəniyyətimizin zənginlikləri daxildir;
- milli bədii yaradıcılıq dəyərləri ənənəvi olaraq islamla sıx əlaqədardır.

Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycanın da daxil olduğu Şərq müsəlman mədəniyyəti məhz islam əxlaqı əsasında inteqrasiya olunmuşdur. Təsədüfi deyildir ki, Qərb ölkələrinin mədəniyyətlərinin inteqrasiyasının əsasında da xristianlıq məfkurəsi durur.

Tolerant çoxmədəniyyətlik paradigması. XX əsrin ikinci yarısında və sonlarından başlayaraq dünyada, o cümlədən Azərbaycanda yeni proses – tolerant çoxmədəniyyətlik paradigması yaranmaqdadır. Bu paradigma təkcə öz mədəni-etnik mühitini deyil, milli mədəniyyətlərin bütün imkanlarının dinc birliyinə əsaslanan qlobal sosisiumun dəyər yönümləri sistemini əks etdirir. Çoxmədənilik tolerantlığı xalqın dünya mədəniyyətinə məqsədyönlü qovuşması, müxtəlif xalqların mədəniyyətlərinin mədəni-tarixi və müasir təcrübəsinin mənimsənilməsi prosesidir. Çoxmədənilik tolerantlığı qlobal transformasiyanın, inteqrasiyanın, açıq cəmiyyətlərin təsiri altında meydana gəlmişdir. Bu baxımdan Azərbaycanın çoxmədəniyyətli tolerantlıq mühitində dillərin, dinlərin, mədəni dəyərlərin, sosiomədəni amillərin vəhdəti özünü göstərir. “Azərbaycanda yaşayan xalqlar müxtəlif dil ailəsinə mənsub olan dillərdə danışirlər. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında Azərbaycan dilinin rəsmi dövlət dili elan olunmasına baxmayaraq, ölkə əhalisinin danışdığı digər dillərdən də azad şəkildə istifadə olunması və onların inkişaf etdirilməsi üçün şəraitin yaradılması təsbit olunmuşdur” [9]. Azərbaycanda əhalinin 150-200 min nəfəri rus dilini öz doğma dili hesab edir. Buraya etnik ruslarla yanaşı, ləzgilər, avarlar, ukraynalılar, yəhudilər və s. aiddir.

Azərbaycanın tolerantlıq modeli milli mədəniyyətlərin dəyərləri, ideyaları və ideallarının əsasları üzərində qurulur. Tolerantlıq prinsipləri

mədəniyyətlərdə ayrı-seçkiliyə qarşı durur. “Bu konsepsiya etibarlılıq və qarşılıqlı inam mühiti yaratmaq kimi funksiya yerinə yetirir. Məhz bu vəzifə müasir dünyanın inkişafında, müxtəlif xalqların, mədəniyyətlərin birgə mövcudluğu üçün əsas prioritet şərtidir” [1, s.345]. Tolerantlığın əsas məzmunu həm də millətlər və mədəniyyətlər arasında dialoqdan ibarətdir. Ölkəmizdə birgə, dinc, yanaşı yaşamanın əsasını açıq və ya gizli qarşıdurmalar deyil, mədəniyyətlərin müxtəlifliyinin, çoxmədəni tolerantlığın inkişafı təşkil edir. Etnoeqoizmdən, ksenofobiya uzaq olan çoxmillətli Azərbaycanda yaşayan bütün xalqlar tam bərabər hüquqlara malik olduğu halda, monoetnik Ermənistanda açıq-aşkar, qərəzli şəkildə milli azlıqların etnik təmizləmə, terror və zorakılığa məruz qalma siyasəti həyata keçirilir.

“Azərbaycan üçün fərqli baxışlara, adətlərə, vərdislərə dözümlülük mövqeyi bəsləmək, əlbəttə, təbiidir. Burada xalqların, millətlərin, dinlərin xüsusiyyətlərinə tolerant münasibət xasdır” [10]. Azərbaycan xalqı aborigen azərbaycanlılardan, Azərbaycandan başqa vətəni olmayan avtohton, eləcə də öz tarixi vətənləri olan allohton milli azlıqlardan ibarətdir.

Müasir dövr tolerantlıq şəraitində ölkəmizdə milli azlıqlar öz maddi və mənəvi mədəniyyətlərini, dillərini, mentalitetlərini, milli xarakterlərini, tarixi yaddaşlarını, etnik özünüdərkətmələrini, etnopsixologiyalarını, etnik identiklərini və mədəni özünəməxsusluqlarını sərbəst qoruyub saxlayırlar. Azərbaycan mədəni müxtəlifliyinin vəhdətinə, tolerantlığına, humanizminə, milli-etnik tərkibinin müxtəlifliyinə görə dünyanın ən nadir ölkələrindən sayılır. Azərbaycanda müxtəlif xalqların ortaq mədəniyyəti milliliklə ümumbəşəriyyətin vəhdətinə əsaslandığından tarixən formalaşmış müxtəlif mədəniyyətlər müasir dövrdə də öz yüksək inkişaf mərhələsini yaşayır.

Müasir dövrdə qədim tarixi köklərə malik, müxtəlif mədəniyyət və sivilizasiyaları qarşılıqlı hörmət və etimad əsasında birləşdirən, özünəməxsus cəhətləri ilə fərqlənən, ölkənin milli-mədəni müxtəlifliyini təmin edən Azərbaycan özünün tolerantlıq modeli və dəyərləri ilə bütün dünyaya nümunə olmuşdur.

Nəticə. Azərbaycan milli mədəniyyəti ənənəvilərin və müasirliyin, millilik və ümumbəşəriyyətin birləşməsinə əsaslanan mədəniyyətdir. Bu baxımdan Azərbaycanın milli mədəniyyətini onun dili, dini, mənəviyyəti, mədəni-mənəvi, maddi mədəniyyət nümunələri, ədəbiyyatı, incəsənəti, folkloru təşkil edir.

Şərqə Qərbin sintezindən ibarət Azərbaycanın milli mədəniyyəti dünyanın mədəniyyət xəzinəsinə tolerant prinsiplərilə daxil olmuşdur. Zəngin, unikal milli-mənəvi dəyərləri ilə fərqlənən Azərbaycan mədəniyyətində zərdüştilik, xristianlıq, islam mədəniyyətləri, Şərq, Qərb, Qafqaz, İran, slavyan, ümumtürk mədəniyyətləri ehtiva olunduğundan Azərbaycan mədəniyyəti öz harmonik inkişafını tolerantlıq prinsipləri əsasında bu gün də

davam etdirməkdədir. Xalqımızın qlobal transformasiya şəraitinə, yeni sosisomədəni reallığa uyğun olaraq milli şüurunda tolerantlıq prinsipləri əsasında yaranan mədəni müxtəlifliyin ahəngdar inkişaf modeli dünya mədəni məkənina nümünə ola biləcəк ən optimal integrasiya vasitəsidir.

ƏDƏBİYYAT

1. *Hacıyev A.N., Məmmədov İ.M.* Multikulturalizmə giriş. Bakı: Mütərcim, 2018, 372 s.
2. *Mehdiyev R.* Güclü Azərbaycan dövləti qloballaşma şəraitində milli ideyanın təcəssümü kimi / "Xalq" qəz., Bakı, 2016, 4 iyun
3. *Mehdiyev R.* Müasir Azərbaycan milli ideyanın təcəssümü kimi // AMEA-nın Fəlsəfə İnstitutunun "Elmi əsərləri", Bakı, 2011, N1(16), s.17-34
4. *Tağıyev Ə.* Milli kimlik və multikultural proseslər. Bakı: Gənclik, 2017, 204 c.
5. *Бжезинский З.* Великая шахматная доска. Москва: Международное отношение, 2009, 280 с.
6. *Каракотова С.М., Кейчуева Д.М.* Формирование этнической и межконфессиональной толерантности личности средствами духовной культуры // Международный журнал прикладных фундаментальных исследований, 2014, №4, с.17-26
7. *Леонтев А.А.* Россия: многокультурность и толерантность // Век толерантности: Научно-публицистический вестник. М.: МГУ, 2001, Вып. 1, с.46-53
8. Толерантность и культура межнационального общения: Учебно-методическое пособие. Краснодар: Просвещение-Юг, 2009, 307 с.
9. Heydər Əliyev Fondunun rəsmi səhifəsi / heydar-aliev-foundation.org.
10. *Kunina İ.* Qafqazda multikulturalizm: Azərbaycan modeli / Multikulturalizm: nailiyyətlər və problemlər // <http://bakuforum.az/az/multikulturalizm-nailiyyetler-ve-problemler/?fid=2258/10.02/2016>

Redaksiyaya daxil olub 05.07.2024